

STEFAN SMAL-STOŢKI

- SAVANT ŞI OM POLITIC -

Oleksandr Dobrjanski

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, pământurile vest-ucrainene au propulsat în viața publică numeroase personalități: oameni de știință, scriitori, politicieni devotați ideii ucrainene, adevărați patrioți. Printre acestea, un rol aparte, datorită activității sale multilaterale, îl ocupă Stefan Smal-Stoțki. Chiar în timpul vieții, el fusese supranumit părinte, creator, trezitor al renașterii naționale ucrainene în Bucovina. În ajunul primului război mondial, datorită eforturilor depuse de dânsul și mulți alți bucovineni, au fost realizate succese importante în autoafirmarea politică și națională a ucrainenilor, în îmbunătățirea posibilităților de dobândire a instruirii în limba maternă, dezvoltare a culturii naționale, asigurare a revendicărilor economice ale oamenilor simpli.

Pe lângă activitatea civică enormă, Smal-Stoțki a fost un remarcabil om de știință: filolog și istoric. Articolele, manualele și monografiile lui științifice originale au provocat, de fiecare dată, discuții aprinse în rândul savanților și a opiniei publice, devenind cunoscute nu numai în Ucraina ci și în străinătate. Ele serveau popularizării filologiei ucrainene și a științei ucrainene în diverse țări ale lumii. Smal-Stoțki a fost membru fondator al Academiei de Științe Ucrainene, membru de onoare al Societății Științifice “Taras Șevcenko”, membru plin al Institutul Slav din Praga și multor altor instituții și societăți științifice care considerau drept onoare să aibă în rândurile sale un asemenea savant renumit.

Stefan Smal-Stoțki a consacrat peste 45 de ani activității de profesor, lucrând inițial la Universitatea din Cernăuți iar mai târziu la Universitatea Liberă Ucraineană din Praga. El a elaborat o metodă originală de studiere și interpretare a operelor literare, de predare comparativă a limbii ucrainene.

Smal-Stoțki s-a născut la 9 ianuarie 1859, în satul Nemâliv, județul Radehiv din Galiția¹, într-o familie de țărani mijlocași. La vârsta de 6 ani Stefan a mers la școala din sat, mai târziu continuându-și studiile în școala trivială din Radehov. După terminarea școlii primare, a fost trimis la internatul de pe lângă Institutul Stauropigian din Lvov, unde devine absolvent, în anul 1869 al Școlii Normale, înscriindu-se la Gimnaziul Academic.

În timpul studiilor (la început în Gimnaziul Academic, apoi în Gimnaziul al II-lea German) Smal-Stoțki a participat la activitatea cercurilor școlare, iar în anul 1876 devine unul dintre întemeietorii societății care și-a asumat misiunea de-a edita o bibliotecă cu operele scriitorilor ucraineni². A fost prima tentativă de acest fel, realizându-se sub îndrumarea profesorului I. Onyșkevici. Din această cauză, ea s-a numit “Ignatia Onyșkevicia Rusika Biblioteka” (Biblioteca Ucraineană a lui Ignatie Onyșkevici). Profesorul Onyșkevici a fost mentorul spiritual al lui Smal-Stoțki în anii de școală și studenție. Încă din gimnaziu, Smal-Stoțki a fost atras de ideile poporaniste, distanțându-se de moscofili, care doreau să-l mențină în tabăra lor.

În anul 1878 Smal-Stoțki s-a înscris la Facultatea de Filosofie a Universității din Cernăuți. De atunci și până la începutul primului război mondial activitatea lui a fost legată de Bucovina. El frecventează cursurile lui I. Onyșkevici (care devenise profesor de limba și literatura ucraineană la Universitatea din Cernăuți din 1877), O. Kalujneațki și devine lider al Societății studențești ucrainene “Soiuz” (Uniunea). Fiind student, va publica în ziarul “Dilo” primul său articol publicistic, în care a cheamat intelectualitatea să preia conducerea mișcării naționale.

După absolvirea Universității din Cernăuți, Smal-Stoțki a continuat studiile la Universitatea din Viena, frecventând prelegerile eminentului slavist F. Miklosich. La Viena, el a

elaborat teza de doctorat cu tema *Procesul analogiei în verbele limbii ucrainene*. În martie și aprilie 1884 a susținut examenele de doctorat, devenind doctor în filologia slavă, iar la 7 iulie, urmând sfatul lui F. Miklosich, Smal-Stoțki a susținut, la Universitatea din Viena, prelegerea de habilitare despre “Codul lui Hankenshtein” (sec. XII), fiind confirmat de minister drept privat-docent al universității respective³.

La 22 martie 1885, St. Smal-Stoțki a fost numit profesor extraordinar al Universității din Cernăuți, ajungând în capitala Bucovinei în octombrie a.a.⁴. Aici, în scurt timp, va deveni unul dintre liderii mișcării naționale ucrainene din provincie. În diverse rânduri, el s-a aflat în fruntea societăților “Ruska Rada”, “Ruska Besida”, “Uniunea întovăririlor agricole «Banca țărănească»” ș. a. În 1892 a fost ales deputat în Dieta Bucovinei, în care se va afla până la 1912. Între anii 1911 și 1918 Smal-Stoțki a fost deputat în Parlamentul austriac. La inițiativa sa, în Bucovina au fost întemeiate zeci de săli de lectură, noi școli primare, gimnazii, școli speciale cu limba de predare ucraineană. În toate părțile provinciei au fost create bănci țărănești, care aveau menirea de a ajuta sătenii să se descurce în situația economică dificilă din acea perioadă.

În 1903, împreună cu A. Onciul, B. Straucher și N. Wassilko, St. Smal-Stoțki a constituit “Uniunea liber-cugetătoare”, care a făcut multe lucruri pentru modernizarea relațiilor sociale în ținut. O influență deosebit de mare asupra problemelor bucovinene a exercitat Smal-Stoțki în anii 1904-1912, când deținea funcția de vicecăpitan al Dietei.

El a fost și unul dintre fondatorii primului partid ucrainean din provincie – “Consiliul național al rusinilor din Bucovina”. În 1909 a înființat partidul țărănesc “Ruska Rada”, iar după destrămarea acestuia, în 1912, a devenit liderul neoficial al Partidului popular ucrainean. Smal-Stoțki a redactat gazeta “Hliborob”, revista “Ruska škola” și a colaborat la ziarele “Bukovâna”, “Ruska Rada”, “Ukraina” etc.

Pe de altă parte, liderul ucrainenilor bucovineni a încercat să analizeze tactica și strategia mișcării naționale în ansamblul ei, să determine principalele ei obiective și principii. Smal-Stoțki s-a situat pe o poziție ireconciliabilă față de moscofilii, subliniind implicațiile negative ale activității lor și chemând la refuzul oricărui compromis în raporturile cu această mișcare. El a supus criticii principiile politice și programul narodniciștilor, subliniind că aceștia nu au principii naționale clare. Exprimându-și propria viziune asupra problemei respective, Smal-Stoțki scria că poporul trebuie să aibă un ce comun, care să-i unească pe toți și să-i inspire tărie și dorința de a munci. “Acel ce este și poate fi, afirma el, numai ideea națională. Doar ideea națională poate deștepta în noi speranța că, odată, vom ieși deasupra”⁵.

Smal-Stoțki respingea necesitatea și posibilitatea luptei de clasă în rândul ucrainenilor, considerând că această luptă poate fi dusă numai în cadrul națiunilor titulare, iar la ucraineni – ca națiune subjucată – pe primul loc trebuie să se afle problema emancipării naționale. Omul politic aprecia, de asemenea, că această emancipare națională se poate produce în cadrul Imperiului austro-ungar.

Demonstrând faptul că ideea națională trebuie să reprezinte miezul programului politic al narodnicilor, Smal-Stoțki a formulat principalele direcții ale activității partidului: “1. A avea grijă de limba rusină și a lupta împotriva oricăror teorii ale moscofililor privind limba. 2. Unanimitate și fermitate în ortografie. Asemenea ortografie este numai ortografia fonetică. 3. Extinderea drepturilor limbii rusine și în viața publică. 4. Dezvoltarea școlii ucrainene. Sporirea intelectualității ucrainene. 5. Dezvoltarea literaturii ucrainene, științei ucrainene, promovarea tipăriturilor, crearea diverselor fundații literare și științifice. În acest proces, un rol deosebit de mare îl are intelectualitatea. 6. A extinde conștiința națională, a face cunoscută altor popoare viața spirituală ucraineană. 7. A dezvolta familia ucraineană, cu adevărat ucraineană”⁶.

Se observă cu ușurință că acest program privea doar chestiunile cultural-instructive. Smal-Stoțki înțelegea acest lucru și a subliniat faptul că direcțiile prezentate nu epuizează întregul complex de probleme care se vor ridica pe parcursul realizării programului. Însă el nu a făcut nimic pentru concretizarea obiectivelor imediate în domeniul social-economic, situație ce

limita posibilitățile traducerii lui în viață, și – lucru extrem de important – popularizării lui în rândul sătenilor simpli, aflați sub presiunea zdrobitoare a marilor proprietari de pământ.

În anul 1885, împreună cu profesorul T. Gartner, Smal-Stoțki a început lupta pentru introducerea ortografiei fonetice în instituțiile de învățământ din Galiția și Bucovina. Acestei probleme i-au fost dedicate articolele *Noua școală rusină. Despre planul învățării limbii ruse în gimnazii* și broșurile *Vocea minorității în comisia pentru reglementarea ortografiei ucrainene, Despre ortografia rusină, Ortografia rusină*, în care se puneau în lumină atuurile ortografiei fonetice în procesul de învățământ și lipsa de perspectivă a utilizării ortografiei etimologice. Chestiunea a condus la declanșarea unei lupte ideologice îndârjite cu moscofilii. Datorită insistențelor celor doi profesori, în anii 1893 și 1894 ortografia fonetică a fost introdusă în școlile populare din Bucovina și Galiția, iar din anul școlar 1895/1896 în toate clasele din școlile generale. În 1893, Smal-Stoțki și T. Gartner au publicat manualul de limbă ucraineană pentru școlile generale, care a fost reeditat în 1907 și 1913. Astfel, lupta pentru ortografia fonetică s-a încununat cu succes după un deceniu de acțiuni concentrate ale celor doi filologi.

Din anii '80 ai secolului al XIX-lea, St. Smal-Stoțki a început să se preocupe de cercetările istorice. Cel mai mult l-a interesat trecutul Bucovinei, adunând în acest scop diverse surse și studiind bibliografia problemei. Treptat, lucrările de istorie ieșite de sub pana sa, vor fi publicate în "Pravda" Ivoveană și în "Bukovâna" cernăuțeană. În 1899 a văzut lumina tiparului volumul *Rusia bucovineană* (în pagina de titlu a fost trecut anul 1897, însă editarea lui s-a prelungit cu doi ani). A fost prima lucrare în istoriografia ucraineană care prezenta trecutul ucrainenilor din Bucovina din perioada Principatului Halici-Volânia până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Smal-Stoțki venea cu argumente în sprijinul tezei potrivit căreia ucrainenii sunt populația autohtonă a Bucovinei și locuiesc aici din cele mai vechi timpuri. Foarte prețioase și bogate în date sunt capitolele în care au fost arătate dezvoltarea mișcării naționale ucrainene, crearea școlilor și societăților culturale ucrainene, constituirea scriitorimii în secolul al XIX-lea. Pentru autorul volumului menționat era important să prezinte procesul de afirmare a identității ucrainenilor, lupta lor pentru drepturile constituționale, creșterea conștiinței naționale și greutățile pe care trebuiau să le depășească forțele sociale ucrainene din Bucovina. Smal-Stoțki a conștientizat faptul că nu toate fenomenele semnificative din viața ucrainenilor bucovineni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea au fost reflectate, dorind să continue investigațiile în acest domeniu. În pofida faptului că nu a atins acest obiectiv și lucrarea a rămas nefinalizată, cartea a avut un ecou deosebit în rândul comunității vest-ucrainene și a obținut recenzii favorabile în presă.

Întârzierea ieșirii de sub tipar a *Rusiei bucovinene* a fost determinată de faptul că, în paralel, Smal-Stoțki pregătea spre editare un document important, intitulat *Aspirațiile naționale și bisericești ale românilor în Bucovina în anii 1848-1865, prezentate în epistola episcopului Eugenie Hacman*. Acesta cuprindea informații detaliate despre situația politică din ținut în perioada menționată, politica liderilor români, concurența forțelor sociale ucrainene și românești. Prin publicarea documentului, el aducea argumente în favoarea tezelor cuprinse în carte, numindu-l al XII-lea capitol al *Rusiei bucovinene*.

La începutul secolului al XX-lea, St. Smal-Stoțki a fost unul dintre organizatori și membru activ al Societății de istorie din Cernăuți, prezentând numeroase prelegeri privind trecutul Ucrainei. În anii 1910-1911, pe lângă societate au fost constituite cursuri de instruire pentru săteni, coordonate de același Smal-Stoțki.

În perioada premergătoare războiului, universitarul cernăuțean s-a ocupat cu succes de critica literară, publicând articole despre creația lui Iurii Fedkovici, Isidor Vorobchevici, Ivan Kotlearevski, Volodâmir Stefanik. Interesant s-a dovedit a fi discursul *Caracterizarea activității literare a lui I. Franko*, publicat în anul 1913, în două numere ale gazetei "Dilo" (și într-un extras), cu ocazia aniversării acestuia. Subliniind importanța activității literare a lui Franko, Smal-Stoțki a apreciat înalt contribuția scriitorului în cristalizarea, purificarea și îmbogățirea limbii literare ucrainene. "Fără exagerare se poate afirma că actuala noastră limbă literară este

limba lui Franko. Versul lui e plin de duioșie, melodicitate, grație, prozei lui îi este specific un zbor înalt, poetic, iar forma ei este cea mai duioasă, mai strălucită”⁷.

Tot în această perioadă, Smal-Stoțki a scris câteva articole polemice referitoare la ortografia ucraineană, a inițiat seria de studii privind orientarea ideologică și interpretarea operei lui Taras Șevcenko, publicând articolele *Ideile creației lui Șevcenko*, *Misterul șevcenkian*, *Recitarea poeziilor lui Șevcenko*, *Bunici, părinți și nepoți la Șevcenko*. Tipărește, de asemenea, *Ghidul de conversație ucrainean-german* și *Gramatica ucraineană*, iar, împreună cu T. Gartner, fundamentală *Gramatica limbii ruse (ucrainene)*, apărută în 1913.

Apariția *Gramaticii* a provocat valuri în întreaga lume academică a savanților slaviști. Recenzii au fost semnate, practic, de toți cercetătorii cunoscuți ai limbilor slave: V. Jagič, A. Șahmatov, V. Vondrac, T. Lehr-Spawinski, E. Karski etc. Majoritatea cercetătorilor subliniau faptul că lucrarea lui Smal-Stoțki și Gartner prezintă în mod integral imaginea limbii ucrainene vii și este un eveniment deosebit în slavistica europeană. Discuții aprinse și un val de critică a provocat însă capitolul referitor la locul limbii ucrainene în rândul limbilor slave. Cei doi autori au încercat să demonstreze că ucraineana provine direct din limba protoslavă. Este posibil ca această idee să se fi născut în urma discuțiilor pe care le-a purtat Smal-Stoțki cu F. Miklosich⁸. Urmărind să dovedească caracterul eronat al teoriei privitoare la limba protorusă, conform căreia, din limba protoslavă, inițial, s-a constituit limba protorusă, comună slavilor de est, iar apoi din aceasta s-au desprins limbile ucraineană, rusă și bielorusă, autorii au comparat similitudinile și deosebirile limbilor ucraineană și rusă, pe de o parte, și a limbilor ucraineană și sârbă, pe de altă parte. Ei au ajuns la concluzia că, în pofida unei mari distanțe geografice între cele două popoare, apropierea între ucraineană și sârbă este extraordinară. Această apropiere, precum și anumite deosebiri între limbile ucraineană și rusă, au fost prezentate ca argument principal care, în opinia lor, mărturisea faptul că în vechime limba ucraineană a apărut direct din protoslavă, la fel ca și poloneza, sârba, ceha și alte limbi slave⁹. Majoritatea criticilor s-au ridicat împotriva opiniei lui Smal-Stoțki și Gartner, accentuând anumite inexactități și exagerări în ceea ce privește apropierea limbilor sârbă și ucraineană.

În pofida torentului de critică, Smal-Stoțki nu se gândea să abandoneze teoria sa și se pregătea să continue discuția. La 10 martie 1914, el fusese ales șef al secției de filologie a Societății Științifice “T. Șevcenko” din Lviv¹⁰, în locul lui I. Franko, care era foarte bolnav. Însă a început primul război mondial. Smal-Stoțki se încadrează, la vârsta de 55 de ani, ofițer în armata austriacă, rămânând pe lângă statul major al trupelor habsburgice din Cernăuți. În 1916, el a plecat în Austria Superioară, unde va funcționa în cadrul administrației lagărului de prizonieri ucraineni din Freistadt, desfășurând o activitate propagandistică național-ucraineană.

În aprilie 1918, la Kiev, s-a produs lovitura de stat, organizată de hatmanul P. Skoropadski. Smal-Stoțki, ca și majoritatea politicienilor vest-ucraineni, a apreciat în general acest eveniment, ca pozitiv. El spera că hatmanul va reuși să stabilizeze situația în Ucraina și chiar a încercat să influențeze atitudinea opoziției față de Skoropadski, deplasându-se la Kiev. În acea perioadă Smal-Stoțki devenise o personalitate bine cunoscută în Ucraina nipreană. Astfel, atunci când s-a pus problema constituirii Academiei Ucrainene de Științe, el a fost printre primii 12 academicieni fondatori. În cadrul ședinței de inaugurare a Secției istorico-filologice, din 8 decembrie 1918, Smal-Stoțki a fost desemnat secretar al acesteia, iar la 16 decembrie membru al direcției administrative a Academiei. Lui i-a fost acordată catedra de istorie a limbii ucrainene¹¹. Totuși, Smal-Stoțki n-a participat la nici o ședință a Academiei, aflându-se în emigrație ultimii ani de viață. El a urmărit îndeaproape publicațiile acesteia și, în anul 1922, în revista “Slavia”, a publicat un articol critic *Academia Ucraineană de Științe în Kiev* ridicându-se împotriva bolșevizării acestui important for științific. În a doua jumătate a anilor '20, St. Smal-Stoțki a stabilit, prin intermediul lui M. Hrușevski, relații cu Academia, reușind să publice câteva articole în revista “Ucraina”. Dar, presiunea ideologică comunistă a condus la sistarea acestor relații.

St. Smal-Stoțki s-a aflat în cercul restrâns al oamenilor politici ucraineni care trebuia, împreună cu împăratul Austro-Ungariei și liderii altor etnii din imperiu, să purceadă la

reformarea monarhiei pe bazele unei largi autonomii naționale, prin constituirea unor Constituante naționale ale țărilor Coroanei. Aflându-se la Lviv, el a participat la lucrările Constituantei ucrainene, din 18-19 octombrie 1918, și la înființarea Consiliului Național. În discursul său la această adunare istorică, Smal-Stoțki, ca și majoritatea politicianilor galițieni, a susținut ideea creării statului ucrainean din teritoriile ce intrau în componența imperiului: îl speriau instabilitatea din Ucraina Mare, orientarea socialistă a majorității oamenilor politici de acolo și amenințarea bolșevică. Plecând apoi la Viena, a fost numit în fruntea reprezentanței militare a Republicii Populare a Ucrainei de Vest, proclamată la 1 noiembrie 1918, iar de la 19 decembrie Smal-Stoțki a fost desemnat ambasador la Praga. În scopul popularizării ideii statalității ucrainene, dezvoltării relațiilor ucraineano-ceho-slovace, la Praga au fost publicate broșurile *Lviv – inima Ucrainei de Vest și Aspecte ale adevăratei reciprocități a popoarelor ceho-slovac și ucrainean*, tipărite de dânsul în limbile cehă și franceză. Smal-Stoțki a condus misiunea diplomatică până la 9 septembrie 1921, după ce a remis împrumuturile sale reprezentantului Republicii Populare Ucrainene, rămânând pe postul de consilier.

Datorită înființării Universității Libere Ucrainene la Praga, Smal-Stoțki a obținut posibilitatea să continue activitatea sa didactică și științifică. El a devenit membru al Senatului academic, organul superior de conducere al Universității. În anul universitar 1922/1923 a îndeplinit funcția de decan, iar în anul următor pe cea de prodecan al Facultății de Filosofie.

Pe plan științific, Smal-Stoțki a continuat desființarea teoriei limbii protoruse, tipărind în 1925 lucrarea *Evoluția concepțiilor despre familia limbilor slave și înrudirea lor reciprocă* (ediția a doua, completată, în 1927). Cercetătorul a arătat complexitatea și caracterul confuz al acestei probleme și a subliniat din nou că teza lui A. Șahmatov privind limba protorusă este o construcție artificială, al cărei număr de argumente scade odată cu dezvoltarea filologiei slave comparate¹². Punând accentul pe contradicțiile metodologice în ceea ce privește constituirea limbilor moderne între adepții diverselor teorii, Smal-Stoțki a subliniat faptul că susținătorii existenței limbii protoruse examinează procesul de cristalizare a limbilor pe baza fărâmițării, descompunerii întregului, în timp ce el susține că acestea s-au format pe baza unirii oamenilor, a unor părți mai mici în unele mai mari, mai solide. Ultimul articol consacrat de acest om de știință problemei date a fost *Chestiunea privind protolimba slavilor de est*, în care a susținut cu toată convingerea: “Nici un fel de «limbă protorusă» n-a existat niciodată, ci toate limbile slave vii, printre care și cea ucraineană, rusă și bielorusă, s-au dezvoltat direct și nemijlocit din dialectele limbii protoslave”¹³.

Înșă problema care i-a adus cele mai multe satisfacții a fost studierea creației lui T. Șevcenko. În emigrație, Smal-Stoțki era considerat, nu fără temei, unul dintre cei mai buni cunoscători ai acestei problematice. Ca și în perioada antebelică la Praga el a studiat moștenirea șevcenkiană pe două planuri. În primul rând, omul de litere a realizat diverse interpretări ale unor opere distincte, publicând articole despre *Cihirin*, *Epistola lui Șevcenko*, *Varnak*, *Dacă ați ști, domnilor*, *Gânduri*, *Visul* etc. Pentru realizarea unei analize profunde a creațiilor Cobzarului, el a folosit metoda filologică, investigând detaliat însuși textul, deslușind semnificațiile cuvintelor, expresiilor, frazelor și relevând ideile pe care poetul le-a tradus în imagini, descrieri sau simboluri. În plus, a utilizat metoda comparării operei analizate cu altele, scrise pe aceeași temă sau în aceeași perioadă, multă atenție acordând genezei și istoricului creațiilor literare șevcenkiene.

În interpretarea lui Smal-Stoțki, Șevcenko a fost promotor al stabilității care chema la o luptă neprecupețită pentru Ucraina independentă politic și cultural, în care fiecare cetățean să aibă drepturi egale (“fără șerbi și stăpâni”). Această Ucraină independentă era văzută de dânsul - în operele lui Șevcenko - ca o republică cu legi noi, juste, iar în fruntea acesteia un președinte care, conform tradiției ucrainene, se numea hatman. Totodată, criticul literar sublinia că Șevcenko este lipsit acel șovinism, acel mesianism prin care “sunt caracterizați oamenii de frunte din rândul moscalilor, polonezilor ș. a. Toate popoarele sunt cuprinse de iubirea lui Taras”¹⁴.

În al doilea rând, Smal-Stoțki a investigat ritmica creațiilor șevcenkiene, originile populare ale poeziei sale, legăturile ritmicii poeziei Cobzarului cu cântecele și creația populară orală. În mod detaliat, aceste aspecte au fost prezentate în studiul *Ritmica poeziilor șevcenkiene*, publicată în anul 1925. Smal-Stoțki a încercat să demonstreze că întreaga creație poetică a lui Taras Șevcenko s-a întemeiat pe ritmurile folclorice: kolomâice, cântece căzăcești și colinde. Opiniile lui au găsit, chiar de la început, mulți susținători, în special în ceea ce privește ritmurile kolomâicelor și cântecelor căzăcești ale poeziei șevcenkiene.

Cercetările creației lui Șevcenko au continuat până în ultimii ani de viață ai lui Smal-Stoțki. Cele mai bune studii au fost reunite, în anul 1934, în volumul său *T. Șevcenko, interpretări*, apărut ca tomul XXV al Institutului Științific Ucrainean din Varșovia.

În domeniul istoriei, Smal-Stoțki a fost interesat profund de istoria veche a Ucrainei, de constituirea ucrainenilor ca popor distinct. Această preocupare era explicată și de investigațiile sale filologice privind demonstrarea caracterului fals al teoriei limbii protoruse. În 1928, în revista "Ukraina" a apărut articolul său *Slavii de est*, care reprezenta o critică amplă asupra lucrării istoricului ceh L. Niederle, *Originea și începuturile slavilor de est*. În acest articol Smal-Stoțki s-a oprit asupra chestiunii teritoriului viețuirii străvechi a triburilor slave și susținea că slavii locuiau încă din secolele I și II d.Chr. ca un popor între Visla, la vest, și Nipru, la răsărit, în nord învecinându-se cu triburile finice, iar în sud ajungând până la Nistru și Prut. Într-un mod vehement a combătut existența unor "centre" sau "leagăne" de locuire a slavilor de vest, sud și est. Smal-Stoțki trăgea concluzia că opinia privitoare la centrele de locuire ale slavilor își are rădăcinile în ideologia unificatoare din secolele XIX și XX și nu este întemeiată. De asemenea, a arătat încă o dată că nici limba protorusă, ca expresie a acestei unități, n-a existat vreodată¹⁵.

În toamna lui 1930, la inițiativa lui Smal-Stoțki, Societatea Istórico-Filologică Ucraineană din Praga a organizat o largă discuție pe marginea articolului lui Miron Korduba, intitulat *Cel mai important moment din istoria Ucrainei*, care fusese publicat în volumul VI al "Buletinului literar-științific" din anul 1930. Raportorul principal a fost St. Smal-Stoțki, care a supus unei critici dure poziția lui M. Korduba. Acesta susținea teza conform căreia Rusia Kieveană a fost un stat al tuturor slavilor de est, în care s-a desfășurat un proces de unificare a acestora într-o singură entitate cultural-națională, numită de M. Korduba națiune "pan-rusină". În opinia lui, națiunea ucraineană a început să se formeze abia în secolul al XIV-lea, în cadrul Marelui Principat al Lituaniei. În schimb, Smal-Stoțki susținea cu consecvență ideea că națiunea ucraineană distinctă se constituise încă în Rusia kieveană, acest stat fiind de origine ucraineană, iar națiunea rusă s-a constituit ulterior, în secolele XIII-XV, prin amestecul elementelor slave cu cele finice¹⁶. În pofida faptului că personalitățile implicate în discuție și-au menținut opiniile, dezbaterile au avut implicații pozitive, datorită faptului că a atras atenția lumii științifice și a opiniei publice asupra începuturilor poporului ucrainean.

În plan organizatoric, Smal-Stoțki a fost unul dintre inițiatorii convocării Primului Congres Științific Ucrainean în Praga (1926) și principalul organizator al celui de-al doilea congres (1932), care au adunat elita intelectualității ucrainene din diverse țări ale Europei. De asemenea, din anul 1935 a condus Societatea "Muzeul Luptei de Eliberare a Ucrainei", cu sediul la Praga, reușind să adune suficiente fonduri financiare pentru a cumpăra o clădire pentru muzeul respectiv (1938). În plus, pentru instituția dată, el a donat cea mai mare parte a bibliotecii personale (peste 3.000 volume), numeroase documente din propria arhivă și alte obiecte.

În plan didactic, Smal-Stoțki a continuat să țină prelegeri la Universitatea Liberă Ucraineană până în anul 1937, când împlinea deja 78 de ani. Starea sănătății nu i-a permis să continue activitatea pedagogică, însă corpul didactic l-a ales, în 1938, profesor de onoare al acestei instituții. Smal-Stoțki a avut numeroși discipoli care au continuat cercetările sale științifice în domeniul criticii literare și lingvisticii ucrainene (V. Sâmovici, O. Țisăk, P. Lușpânski, D. Năkolâșin, M. Ravliuk ș. a.).

La 20 august 1938, comunitatea ucraineană din Praga și-a luat un ultim adio de la Stefan Smal-Stoțki care încetase din viață la 17 august. În septembrie, executând ultima dorință a

răposatului, fiul său Roman l-a înhumat în cimitirul din Cracovia, lângă Emilia, soția lui Stefan Smal-Stoțki.

St. Smal-Stoțki a trăit o viață lungă, plină de speranțe și realizări. Activitatea lui a fost tipică pentru un intelectual ucrainean conștient sub aspect național și activ în plan politic din Austro-Ungaria, om cu opinii moderate care a tins pe căi legale, permise de Constituția monarhiei, să îmbunătățească situația ucrainenilor, să-i transforme din țărani analfabeți, inculți, într-un popor unit care-și cunoaște interesele și știe să le apere. Probabil, nu toate ideile lui științifice au rezistat examenului timpului, de multe ori a greșit, însă aportul lui Smal-Stoțki în știința ucraineană este unul extrem de important. Multe dintre studiile sale și-au păstrat valoarea până în zilele noastre.

Traducere de Ștefan Purici

NOTE:

1. ЦДІА України (Львів), ф. 2а, оп. 4а, спр. 5845, арк. 34.
2. Д-р. Степан Смаль-Стоцький //Буковинський православний календар на рік звичайний 1894. – С. 49.
3. *Ibidem* – С. 53.
4. Wagner R. Alma Mater Franzisko Josephina. – München, 1979. – S. 206.
5. Смаль-Стоцький С. Політика реальна //Буковина. – Ч. 74.
6. *Ibidem* – Ч. 85
7. Смаль-Стоцький С. Характеристика літературної діяльності Івана Франка. – Львів, 1913. – С. 19.
8. Смаль - Стоцький С. В обороні правди //Зоря. – 1892. – Ч. 3. – С. 58.
9. Smal-StocKij S.,Gartner T. Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache. – Wien, 1913. – XV, 550 S.
10. Хроніка Наукового товариства ім.Т.Шевченка. – Львів, 1914. – Ч. 58–59. – С. 16.
11. Записки історично-філологічного відділу Української Академії Наук, – К., 1919. – Кн. 1. – С. 79–80.
12. Смаль-Стоцький С.Розвиток поглядів про сем"ю слов"янських мов і їх взаємне споріднення //Записки НТШ – 1925. – Т. 141–143. – С. 26.
13. Смаль-Стоцький С. Питання про східнослов"янську прамову //Записки НТШ. – 1937. – Т. 155. – С. 5.
14. Смаль-Стоцький С. Т.Шевченко, інтерпретації. – Варшава, 1934. – С. 17.
15. Смаль-Стоцький С. Східні слов"яни //Україна. – 1928. – Кн. 3. – С. 21.
16. Смаль-Стоцький С. Найважливіший момент в історії України // Літ.-наук. вісник. – 1931. – Кн. 9. – С. 797.